

LÆRERVEJLEDNING: Agent-afledning med -er (nomina agentis)

Forløbets navn	Agent-afledning med -er (nomina agentis).
Nøgleord	Stavning, morfologi.
Evt. branchetoning	Materialet er som udgangspunkt ikke rettet mod en bestemt branche, men retter sig mod et ordmateriale, som er relevant i en professionskontekst. I mange brancher vil man således have brug for at mestre ord som "elektriker" og kunne skelne mellem fx "tekniker" og "teknikker". Endvidere er det værd at bemærke, at der mulighed for at branchetone materialet ved at lade deltagerne undersøge de nomina agentis-former, som findes inden for deres felt - om det så er "omfordeler", "sagsbehandler" eller "ukrudtsbrænder".
Forløbets omfang	Ca. tre lektioner.
Forløbets overordnede formål	<p>Det overordnede formål er at styrke deltageres stave- og skrivefærdigheder i arbejdsrelateret skrivning. Staveproblemer i relation til r-påvirkning ved flertalsendelser for navneord er en meget hyppigt forekommende udfordring for voksne ordblinde, og nomina agentis-afledningerne er et godt sted at sætte ind med specifikke undervisningstilgang, da det er et let afgrænset område, og da det retter sig mod ret frekvente ord, som ofte giver vanskeligheder, fx ved flertalsbøjningerne for et navneord som "lærer".</p> <p>Formålet er således også at vise at grammatikken kan give redskaber i forhold til staveudfordringer. Og i forhold til arbejdsrelateret stavning/skrivning er specifik undervisning i stavning af professionsbetegnelserne et godt sted at starte, og så fordi det kan være et fundament for det videre arbejde med r-problemer ved navneordenes flertalsbøjning, se mere nedenfor under "Forslag til videre progression".</p> <p>Endelig medvirker forløbet til øget sproglig opmærksomhed i forbindelse med orddannelse, som kan bruges i øvrigt læse-, stave- og skriverelaterede sammenhænge.</p>

Forløbets skriftsproglige færdighedsmål	<p>Deltagerne kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identificere "nomina agentis"-afledningsendelsen, - kende og huske det bøjningsmønster, som knytter sig til denne, - bruge disse færdigheder i sin egen skrivning til at undgå fejl i relation til r-påvirkning.
Forløbet vigtigste delmål	<p>Deltagerne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opnår kendskab til de nogle af de semantiske kategorier, som nomina agentis-formerne optræder i, bl.a. med henblik på et dybere ordkendskab og øget sproglig opmærksomhed. - kan finde nomina agentis-former i særligt tilrettelagte tekster. - kan selvstændigt danne nomina agentis-former ud fra et af læreren tilvejebragt ordmateriale. - kan bøje nomina agentis-ord. - kan anvende bøjningsformer af nomina agentis-ord i en opstillet kontekst. - får kendskab til nomina agentis-former der dannes med inddragelse af bonusbogstav.
Deltagerforudsætninger	<ul style="list-style-type: none"> - Det er en forudsætning, at deltagerne har basalt kendskab til de fire morfemtyper (rod, forstavelsesafledning, afledningsendelse og bøjning), herunder særligt de almindelige afledningsendelser, der omdanner udsagnsord til navneord, såsom -ing, -ning og -else, og til afledningsendelsens funktion. - Desuden er det påkrævet at deltagerne i den forbindelse også har et vist kendskab til de tre hovedordklasser: udsagnsord, navneord og tillægsord.
Hvad skal underviseren og deltagerne bruge?	<p>Underviseren skal printe og helst kunne vise en film via smartboard.</p>
Referencer	<p>Med inspiration fra: Finn Jakobsens "Dansk træning 3", 2. udg. 2. opl. Gyldendal 2004. Billedet er fra: Fagenes Fest Svajerløb 1950, Courtesy of and copyright Copenhagen City Museum / Københavns Bymuseum. https://www.flickr.com/photos/16nine/4161151814. Tegningen med agenterne er fundet på nettet via Google.</p>

FORLØBET

Lektion 1

Mål for lektion 1 (intro, opgave 1, 2 og 3):

- Deltageren skal opnå kendskab til nogle af de semantiske kategorier, som nomina agentis-formerne optræder i, bl.a. med henblik på et dybere.
- Deltageren skal kunne finde nomina agentis-former i en særligt tilrettelagte tekst.
- Deltageren kan selvstændigt danne nomina agentis-former ud fra et af læreren tilvejebragt ordmateriale

Intro

Underviseren lader evt. en deltager læse oplægget til forløbet højt, og måske evt. med brug af talesyntese hvis det kan tilgodese en pædagogisk pointe.

Herefter opfordres deltagerne i forbindelse med opgave 1 til selv at komme på, hvilke nomina-agentis-former de kender til. Underviseren kan her evt. lægge for med nogle eksempler: "Sådan én der kan slagte kød, kalder vi en slagter. Hvad med en der kan... danse. Hvad vil I kalde sådan en person?"

Hvis deltagerne har svært ved at producere relevante former, kan læreren vælge at starte filmen om Fagenes Fest og bede dem lytte efter professionsbetegnelser, der ender på [-Λ].

Opgave 1: Gå på opdagelse, hvilke agent-afledninger med -er kender I?

I forbindelse med opgave 1 vil der med stor sandsynlighed blive brug for at tale om morfologisk mindre gennemskuelige former som: "skrædder" og "gartner". Her kan underviseren med fordel slå ordene op på Ordnet.dk/ddo sammen med deltagerne. På baggrund heraf kan man så tale om at disse former adskiller sig, fordi de er "sat sammen nede i Tyskland", skrædder er således etymologisk set afledt af "at skære".

Her er det relevant at påpege, at ordene alligevel bøjes efter samme system som de danske nomina agentis-former. Det samme kan påpeges i forhold til de former, som produceres på baggrund af andre ordklasser end udsagnsord, fx en "ommer", en "femmer", en "keramiker". Desuden kan det også være påkrævet at tage en snak om de former, som dannes med tilføjelse af et bonusbogstav.

Generelt er det centralt at understrege, at de forskellige semantiske kategorier bøjes ens, fordi de har agent-afledningen med -er tilfælles, ligesom at de hermed også har r-påvirkningen, som kan give vanskeligheder, tilfælles.

	<p>Opgave 2: Find agent-afledninger med -er i teksten om Fagenes Fest?</p> <p>I opgave 2 står nogle af ordene i teksten i bøjede former. Her skal underviseren støtte deltagerne i at holde fokus på de dele af ordet, der kommer før bøjningsendelserne (det vil sige rod + nomina agentis).</p>
	<p>Opgave 3: Dan agent-afledninger med -er af udsagnsordene i skemaet</p> <p>I opgave 3 er der fokus på ,at deltageren selv skal danne nomina agentis-former ud fra et på forhånd tilvejebragt ordmateriale, der samtidig understøtter de forskellige semantiske kategorier, som indledningsvist er blevet udpeget, for herved at konsolidere den sproglige opmærksomhed vedrørende afledningsendelsen.</p>
Lektion 2-3	<p>Mål for lektion 2-3 (intro til bøjning og opgave 4, 5 og 6):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deltageren kan bøje nomina agentis-ord. • Deltageren kan anvende bøjningsformer af nomina agentis-ord i en opstillet kontekst. • Deltageren får kendskab til nomina agentis-former der dannes med inddragelse af bonusbogstav.
	<p>Opgave 4: Dan navneord med agent-afledningen -er, og bøj dem i skemaet</p> <p>Med opgaverne 4 til 6 er der fokus på bøjning af agentafledninger med -er. I opgave 4 dannes former, som bøjes i bøjningsskemaet for navneord. Bonusbogstaver evt. kobles til deltagerens erfaringer med (viden om) dobbeltkonsonanter.</p>
	<p>Opgave 5: Skriv den rigtige form af agent-afledningen i følgende sætninger/opgave 6: "Og så var der" agentafledninger med -er</p> <p>I opgave 5 og 6 skal bøjningen bestemmes ud fra konteksten. Hvor deltagerne i opgave 5 får rodformen ved hver sætning, skal de i opgave 6 selv vælge det rigtige ord fra en ordkasse og danne agent-afledningen og bøje den.</p> <p>I både 5 og 6 er der former, som dannes med bonusbogstaver. Særligt opgave 6 kan også danne afsæt for at tale om de mere kreative nydannede former, som en "bålslukker" osv. I opgave 6 skal deltagerne aktivere deres dybere viden om ordene for at kunne placere dem rigtigt – og fange humoren. Vær her opmærksomhed på at støtte deltagerne med svagere ordkendskab eller passiv</p>

	læseindstilling, fx ved at forære nogle flere semantiske ledetråde. Deltagerne kan med fordel arbejde sammen om opgaven.
	<p>Stil evt. en skriveopgave:</p> <p>Evt. slttes af med en skriveopgave om Fagenes Fest med udgangspunkt i filmen fra opgave 1, således at deltagerne kan konsolidere deres viden gennem egen skrivning.</p>

EVALUERING OG VIDERE PROGRESSION

Forslag til løbende og efterfølgende evaluering	<p>Observer deltagerens løsninger og løsningsstrategier, fx ift. om de kan finde nomina agentis-former i flere af de opstillede kategorier både i eget ordforråd og i de opstillede opgaver.</p> <p>Lav evt. en afsluttende diktat med agent-afledninger med gradvist øget kompleksitet i ordmaterialet.</p> <p>Den afsluttende opgave i forløbet (opgave 6) kan endvidere selvstændigt også anvendes til evalueringsformål, bl.a. ved at eventuel støtte fra underviser doseres gradvist med evalueringen for øje.</p> <p>Hvis der stilles en skriveopgave, som det foreslås ovenfor, kan denne danne udgangspunkt for både løbende og efterfølgende evaluering og skabe mulighed for en dialog på tomandshånd eller i plenum, som ligeledes kan anvendes til evalueringsformål.</p> <p>Endeligt kan der ved evalueringen inddrages tiltag i form af cooperative learning. Hertil kan hentes inspiration fra materialet: Hvad er på spil? af Gitte Boe & Mie Christensen, Special-pædagogisk Forlag 2017.</p>
Forslag til videre progression	<p>Forløbet om agentafledningerne er tænkt som første trin i et større materiale i forhold til r-problemer ved navneords flertalsbøjninger med i alt fire kategorier:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Lærer-ord – dvs. agentafledninger med -er, som tilføjer "-e". I flertal bekendt form, forsvinder dette "e" imidlertid: "lærer-()-ne." 2) Direktør-ord – dvs. ord, der ender på -ar, -er, -ir, -ur, -yr, -ær og -ør, alle med tryk på sidste stavelse, som tilføjer "-er" 3) Vare-ord – dvs. tostavellesord, der ender på -re eller -rde og tilføjer "-r" 4) Tur-ord – dvs. enstavellesord, der ender på -r eller -rd og tilføjer "-e". <p>(Jf. fx opgaven hos Finn Jakobsen i "Dansk træning 3", 2. udg. 2. opl. Gyldendal 2004. s. 8.)</p> <p>En anden mulig progression kunne ligge i at arbejde med et mere separat fokus på r-påvirkningen. Det kan således være relevant ikke at skulle adressere alle r-</p>

problematikkerne i forbindelse med arbejdet med agent-afledningerne. Til eksempel kan det blive for komplekst i de tilfælde, hvor den r-holdige nomina agentis-afledning, som fx i "hårtørr-er", også får følgeskab af vokal+r(r) i roden, og hvor endelsesmorfemet til flertal bekendt lægger et ekstra lag af udfordring oveni, fx hårtørr-er-()-ne.

Sådanne komplekse mønstre kan adresseres et skridt ad gangen, og det er i den forbindelse en vigtig pointe, at man godt kan have fået styr på dele af det (fx nomina agentis-afledningen), imens andet (fx nomina agentis + bonusbogstav i rodmorfemet ved afledning) stadig er vanskeligt at få rigtigt.